

Dr. Duygu DÜLGER

**BİLİMSEL İLERLEMEDEN VE
UYGULAMALARINDAN
YARARLANMA HAKKI**

**(Türk Anayasa Hukukunda Bileşik Bir Temel Hakkın İnşası ve
Devletin Yükümlülükleri)**

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	VII
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR.....	XXI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ KISIM BİLİMSEL İLERLEMEDEN YARARLANMANIN ANAYASAL HAK OLARAK İNŞASI

BİRİNCİ BÖLÜM HAKKIN KORUMA NESNESİ

I. BİLİMSEL İLERLEMENİN KAVRANMASI.....	27
A. Bilimsel İlerlemenin İnsan Hayatına Ulaşma Tarihi	27
B. Bilim, Bilimsel Bilgi, İlerleme, Uygulama, Ürün, Yarar ve Risk	39
1. Kavramların Ayrılması	39
2. İlerlemenin Hukukî Anlamı	43
3. Yararın İşlevsel Tasnifi	48
4. Risk, Belirsizlik ve Bilinmezlik	51
II. YARARIN İŞLEVLERİ VE GERÇEKLEŞME ALANLARI.....	54
A. Yararın Gerçekleşme Alanları	54
1. Beden, Sağlık ve Yaşamın Maddî Koşulları	56
2. Bilgi, Eğitim, Çalışma ve Mekânsal Erişim.....	62

3. Adalet, Güvenlik, Ortak Riskler ve Kırılğan Konumlar	68
B. Yararın Kurumsal Aracılanması.....	78
1. Bireyin Tekil Kudretini Aşan İmkânlar	78
2. Kurumsal Aracılanmanın Kavramı ve Sınırı	80

İKİNCİ BÖLÜM

HAKKIN NORMATİF OLUŞUMU

I. ÜÇ AYRI KONUM VE ORTAKLIK İDDİALARI.....	85
A. Bilim Hakkı Adı Altında Toplanan Üç Ayrı Konum	85
1. Bilim Yapma Özgürlüğü.....	86
2. Bilimin Kurumsal Olarak Korunması	89
3. Bilimsel İlerlemenin Sonuçlarından Yararlanma	91
B. Ortak İyi, Kamusal Mal, Müşterek ve İnsanlığın Ortak Mirası.....	97
1. Dört Kavramın Ayrılması	97
2. Ortaklık İddiasının Hukukî Sonucu	99
3. Kamusal Mal Ölçütünün Bilime Uygulanması	100
II. BİLDİRGE'DEN SÖZLEŞME'NİN 15. MADDESİNE VE GENEL YORUM NO. 25'E	104
A. Metnin Oluşumu.....	104
1. Kökendeki Taslak ve Hakkın Doğduğu Kaygı.....	104
2. Bildirge'nin 27/1. maddesinin Oluşumu.....	106
3. Sözleşme'nin 15. maddesinin Oluşumu ve Bileşenlerin Fıkralara Yerleştirilmesi.....	110
4. Amaç Kaydının Reddi ve Denetimin Usûlileşmesi	118
5. UNESCO Belgeleri ve Venedik Bildirisi	121
B. Genel Yorum No. 25 ve Öğretinin Gelişimi	124
1. Genel Yorum No. 25	124
2. Öğretinin Gelişimi ve Tartışmanın Eksenleri.....	131

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANAYASAL KAYNAK MİMARİSİ

I. İÇ HUKUK KAYNAKLARI	137
A. Maddî, Kurucu, Amaçsal ve Kurumsal Dayanaklar.....	137
1. Anayasa'nın 27. maddesi ve Beş Fiilin Çözümlemesi	137
2. Maddî ve Kurucu Dayanaklar	143
3. Amaç ve Eşitlik Normları.....	145
4. Kurumsal Dayanak.....	153
B. Hükümlerin İşleyişi ve Yorumla İnşa	157
1. Hükümlerin Düzenleniş Biçimi.....	157
2. Anayasa'nın 27. Maddesinin İki Yargı Yolunda İki Farklı	
Ağırlık Taşınması	158
3. Kapsayan Özgürlük Çözümü.....	163
4. Anayasal Tanıma ile Yorumla İnşa Arasındaki Tercih.....	165
5. Karşılaştırmalı Hukukun İşlevi ve Sınırı	169
II. ULUSLARARASI BAĞLANTI	182
A. Bağlantı ve Uygulanma Normları ile Türk Hukukunda Yürürlük	183
1. Bağlantı ve Uygulanma Normları	183
2. Türk Hukukunda Yürürlük ve İç Hukukun Taşıdığı Ağırlık ..	186
B. Genel Yorum No. 25'in Hukukî Ağırlığı.....	187
1. Sorunun Konuluşu ve Kaynak Düzeni.....	187
2. Testin Kuruluşu	189
3. Testin Genel Yorum No. 25'e Uygulanması.....	191
4. Yorum Ağırlığının Hukukî Karşılığı ve Reddedilebilirliği.....	195

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİLEŞİKLİK, BİLEŞENLER VE RAKİP MODELLER

I. TANIM, ÖLÇÜTLER VE BİLEŞEN HARİTASI.....	199
---	-----

A. Bileşik Temel Hak Tanımı ve Ölçütleri.....	199
1. Genel Tanım.....	199
2. Dört Ölçüt	202
3. Bileşikliğin Ayırt Edici Niteliği.....	204
4. Ölçütlerin İtirazlar ve Karşı Örnekler Karşısında Sınanması	208
5. Özerklik İddiasının Ölçütlenendirilmesi ve Konumlandırma...	211
6. Yorumla İnşanın Sınırı.....	215
B. Bileşenler, Hak Sahipleri ve Muhataplar.....	219
1. Bileşenlerin Belirlenmesi	219
2. Hak Sahipleri.....	222
3. Bileşen Haritası.....	227
4. Bilimsel Özgürlük ile Akademik Özgürlüğün Ayrılması.....	236
II. RAKİP NİTELEMELER VE RAKİP MODELLER.....	240
A. Rakip Nitelemelerin Sınanması.....	240
1. Tasnif Ölçütlerine ve Statü Ayrımına Yöneltilen Eleştiriler...	240
2. Sosyal Hak ve Karma Hak Nitelemeleri	244
3. Çatı Hak ve Türemiş Hak Nitelemeleri	249
4. Kültürel Hak ve Dayanışma Hakkı Nitelemeleri.....	253
5. Sınamanın Sonucu ve Bileşen Düzeyinde İnceleme Sırası	257
B. Çekirdek Hak Modeliyle Karşılaştırma	258
1. Çekirdek İçerik Modelinin Kurgusu.....	258
2. Yatay Bileşen Ayrımı ile Dikey Çekirdek Katmanı	259
3. Karşılaştırmanın Türk Anayasa Hukuku Bakımından Sonuçları	262

İKİNCİ KISIM
BİLEŞİK HAKKIN DİNAMİK
YÜKÜMLÜLÜK VE DENETİM REJİMİ

BİRİNCİ BÖLÜM
YÜKÜMLÜLÜĞÜN DOĞUŞU VE
YÜKÜMLÜNÜN BELİRLENMESİ

I. BİLİMSSEL İMKÂNDAN ANAYASAL YÜKÜMLÜLÜĞE GEÇİŞ EŞİĞİ.....	267
A. Eşiğin Unsurları	268
1. Eşik Sorusu	268
2. Eşiğin Şartları ve İki Basamaklı Yapısı	270
3. Anayasal İlgililik	272
4. Epistemik Olgunluk.....	274
5. Uygulama Olgunluğu	277
6. Eşiğin Mevcut Hukuk Düzenlerindeki Karşılıkları	279
7. Bileşene Özgü Eşikler.....	280
8. Eşiğin Kapsamı Dışında Kalanlar.....	283
B. Eşiğin Sınırları ve İşletilmesi	284
1. Eşiğin Dört Aşamalı Testten Farkı	284
2. Eşiğin Öngörü Ödevinden Farkı.....	285
3. Eşiğin Ölçülülükten Farkı.....	287
4. Eşiğin Çift Yönlü ve Sürekli İşleyişi	288
5. Eşik Öncesinde İzleme, Eşik Sonrasında Harekete Geçme... ..	290
6. Epistemik, Olgusal ve Normatif Bağlantı	292
7. Eşiğin Dört Vakada İşletilmesi.....	293
II. YÜKÜMLÜNÜN BELİRLENMESİ VE YÜKÜMLÜLÜK TİPOLOJİSİ	297
A. Kurumsal İsnat, Yükümlülük Tipolojisi ve Geliştirme Ödevi	297

1. Yükümlülüğün Kurumlara Dağılımı	297
2. İsnadın Edim Türüne Göre Dağılımı ve Hukukî Sonuçları ...	301
3. Saygı Gösterme Yükümlülüğü	303
4. Koruma Yükümlülüğü	304
5. Yerine Getirme Yükümlülüğü	308
6. Bilimi Geliştirme ve Kapasite Kurma Ödevi	309
7. Geliştirme Ödevinin Denetlenebilir Unsurları	311
8. İçeriksizlik İtirazı	313
9. Üçlü Tipolojinin Bileşik Hakta Yeniden Kurulması	314
B. Alanlara Göre Devletin Ödevleri	317
1. Ödevler Kümesinin Kuruluşu	317
2. Beden, Sağlık ve Yaşamın Maddî Koşulları Bakımından Ödevler	318
3. Bilgi, Eğitim ve Çalışma Alanındaki Ödevler	321
4. Adalet, Güvenlik, Ortak Riskler ve Kırılgan Konumlar	323
5. Ödevlerin Ortak Yapısı ve Denetimdeki Karşılığı	324

İKİNCİ BÖLÜM

EPİSTEMİK YÜKÜMLÜLÜKLER, ERİŞİM VE KAYNAK REJİMİ

I. EPİSTEMİK İZLEME, ÖNGÖRÜ, UYARLAMA VE GEREKÇELENĐİRME	329
A. İzleme ve Öngörü	329
1. Epistemik Yükümlülük	329
2. Bilginin Geçersizleşmesi ve Düzeltme Zinciri	332
3. Öngörü, Önleme ve İhtiyat İlkesi	337
4. İki Yönlü İhtiyatın İşletilmesi	339
5. Fayda Çözümlemesi İtirazı	341
6. Öngörünün Kurumsal Karşılığı	342
B. Uyarılama ve Gerekçeleştirme	344

1. Uyarlama ve Güncelleme Yükümlülüğü	344
2. Gerekçelendirme Yükümlülüğü	348
II. ERİŞİM, EŞİTLİK VE KAYNAK REJİMİ	353
A. Erişim, Eşitlik, Önceliklendirme ve Özel Aktörler.....	354
1. Eşitliğin Yatay İlke Olarak Kurulması	354
2. Önceliklendirme Ölçütleri.....	357
3. Özel Aktörler ve Fikrî Mülkiyet.....	358
4. Uluslararası İşbirliği Yükümlülüğü	362
B. Kamusal Nitelik, Asgarî Çekirdek ve Anayasa'nın 65. maddesi...	366
1. Rakipsizlik, Marjinal Maliyet ve Kaydın Konusu	366
2. Beş Aşamalı Denetimin Kuruluşu.....	370
3. Denetimin Birimi Olarak Bileşen ve Yükümlülük Türü	374
4. Anayasa'nın 65. maddesinin Konu Bakımından Uygulanabilirliği	374
5. Kaynak Savunmasının Sınırı	375
6. Bilimsel Bir İmkânın Asgarî Çekirdeğe Girmesi.....	377
7. Kaynak Savunmasının Gerçekliği ve Yeterliliği	386
8. Denetim Yoğunluğu ve Giderim	388

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİLİMSEL BİLGİNİN KAMUSAL KARARA TAŞINMASI VE MODELİN SINANMASI

I. BİLİMSEL KANITA DUYARLI KAMUSAL KARAR ALMA VE DEMOKRASİ	391
A. Epistemik Usûl, Katılım ve Kurumsal Araçlar	391
1. Kavramın Sınırlandırılması	391
2. Önerilen Epistemik Usûl Testi	393
3. Katılımın Üç Aşaması.....	402
4. Bilimsel Bilginin Parlamente'ye Taşınması.....	404
B. Hak ile Demokrasi Arasındaki Karşılıklı Bağ	410

II. MODELİN İŞLEVLER VE TEKNOLOJİLER ÜZERİNDE SINANMASI	420
A. Bilimsel ve Teknik Gelişmenin Anayasal İşlevlere Yansıması	420
1. Yürütmenin ve İdarenin Teknik Kapasitesi	421
2. Yasama Organının Teknik Kapasitesi	423
3. Adalet Hizmetinin Bilimsel Güncelliği	425
4. Teknik Kapasitenin Hakka Yansıma Koşulları	428
5. Yasama Organının Bilimsel Gelişmeyi İzleme Ödevi	431
B. Modelin Yeni Teknolojilerde Sınanması	435
1. Yapay Zekâ Uygulamaları	435
2. Bilimsel Dayanağını Yitiren Adli Yöntemler	438
3. Genom Düzenleme ve Biyoteknoloji	441
4. Nöroteknolojiler	442
5. Tekil Bir Uyuşmazlıkta Modelin İşleyişi	446

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SINIRLAMA, YARGISAL DENETİM VE İŞLEM SIRASI

I. SINIRLAMA REJİMİ VE BİLEŞENLER ARASI ÇATIŞMALAR..	451
A. Sınırlama Rejimi ve Öze Dokunma Yasağı	452
1. Kesişen İki Rejim ve Anayasa'nın 27. maddesindeki Boşluk.	452
2. Boşluğun İçtihatındaki Görünümü	455
3. Öze Dokunma Yasağı ve Bileşene Göre Öz	459
B. Çatışma Hâlleri	462
1. Araştırma Özgürlüğü ve Bilimsel Özerklik ile Üçüncü Kişi Hakları, Etik Sınırlar ve Kamusal Hesap Verebilirlik	465
2. Bilgiye ve Ürüne Erişim ile Fikrî Mülkiyet, Ticarî Sır ve Veri Güvenliği	467
3. Bilimsel Belirsizlik ile İhtiyat, Yenilik, Risk Alma ve Demokratik Tercih	470

4. Eşit Yararlanma ile Kıt Kaynaklar, Önceliklendirme ve Anayasa'nın 65. maddesi	475
5. Ulusal Güvenlik ile Araştırma Güvenliği.....	477
II. YARGISAL DENETİM VE İŞLEM SIRASI	479
A. Yargı Yolları, İspat, İhlâl Tipolojisi ve Giderim	479
1. Yargı Yolları.....	481
2. İspat Yüğü ve Delil.....	492
3. İhlâlin Kurumsal Kaynakları ve Yapısal Açıklık	495
4. İhlâl Tipolojisi.....	500
5. Giderim	506
6. Düzenleme Önerileri.....	512
B. Hakkın Uygulanmasında İnceleme Sırası	517
1. Bileşenin Belirlenmesi ve Yargı Yolunun Kontrolü	517
2. Başvurucunun İşlem Sırası	519
3. Savunmalar ve Mahkemenin İşlem Sırası	520
4. Yasama Organı ve İdare Bakımından Sıra.....	522
SONUÇ	525
KAYNAKÇA.....	547